

OPINIA PUBLICĂ DIN TRANSILVANIA ȘI DICTATUL DE LA VIENA

„Opinia publică“, e un fenomen de mentalitate și comportament a cărui afirmare în societate este condiționată de consolidarea legilor, instituțiilor și practicilor garante ale drepturilor cetățenești îndeosebi ale libertății gândirii și cuvântului, de nivelul de instruire și de maturizare a conștiinței colective a cetățenilor, a capacității lor de reacție la problemele de interes comun. De aceea, de „opinie publică“, în sensul propriu al cuvântului, nu se poate vorbi decât din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În condițiile instaurate atunci, s-au formulat o serie de principii durabile în viața politică modernă. „Dacă nu toți oamenii sunt capabili să raționeze — suna enunțarea unuia din ele — în schimb toți pot să simtă: posedând ceea ce se cheamă simțul comun, poporul este infailibil“¹.

Mai adesea, acest simț comun era definit restrictiv, ca fiind „sentimentul colectiv întreținut de elementele cele mai bine informate, mai inteligente și mai morale, răspândit și împărtășit gradual de persoanele instruite dintr-un stat civilizată“².

Sunt sentimente impregnate de raționalismul și de spiritul elitist, proprii luminismului.

Amplificarea participării cetățenilor la viața publică, paralel cu dezvoltarea masivă a mijloacelor de difuzare a disputelor din sfera politicului, au transferat fenomenul de opinie colectivă din domeniul de cercetare al filosofiei politice, în acela al sociologiei și al psihologiei mulțimilor. Discipline care, în noile condiții social-politice menționate, ale irupției în viața publică de elemente numeroase, disparate, practic incontrollable în reacțiile lor, au conchis că opinia publică este influențată cu precădere de factori nonraționali și de tehnici manipulative.

O definiție care ilustrează această optică modificată, ce se voia neutră, afirma că ea este „produsul unui proces de comunicare în interiorul maselor, necorelat nici cu principiile unei dezbateri publice, nici cu ale conducerii politice“³.

În pofida acestor tendințe de demonetizare a funcției politice a opiniei publice, concepția democratică stăruie și în prezent în convingerea că opiniile oamenilor se bazează, în ultimă instanță, pe rațiune, și că ele se situează, sau pot fi aduse, pe poziții motivabile rațional⁴.

¹ Henry St. John, viscount Bolingbroke, in „The Craftsman“, 27 iulie 1734.

² W. A. Mackinnon, *On the Rise, Progress and Present State of Public Opinion in Great Britain*, London, 1828.

³ Gabriel Tarde, *L'opinion et la foule*, Paris, 1901.

⁴ Iraționalitatea constituie, potrivit acestei concepții, deviații comportamentale, dar nu mobilul, motivația originară a opiniilor și acțiunilor colective.

Deși în statul modern opinia publică este, latent, o stare permanentă, ea se pune în evidență îndeosebi în momente de criză. În asemenea împrejurări în opinia publică se pot produce fracturi, dând naștere la confruntări între grupări opuse, după cum și fenomenul contrar, de solidarizare a unei colectivități întinse într-o atitudine unitară. E momentul și gestul în fața căruia — cum spunea un om politic din Revoluția franceză — „autoritatea își suspendă discursul, prejudecățile dispar și interesele particulare se șterg”⁵.

Acestea au fost trăsăturile pregnante ale momentului trăit de națiunea română în zilele dictatului de la Viena. După douăzeci de ani de euforie și de politicianism nu tocmai exemplar, s-a produs un șoc teribil, care a prilejuit un reviriment, sub forma, printre altele, a uneia din cele mai spontane și mai solide manifestări de opinie colectivă din istoria noastră modernă. Protestele împotriva raptului teritorial săvârșit prin dictatul germano-italian din 30 august 1940 au întrunit toate curentele politice, de la extrema dreaptă la extrema stângă, toate straturile sociale, pornind de la elite, dar răscolindu-le și pe acelea considerate de obicei ca indifferente și inerte.

Categoria cea mai importantă a acestor manifestări a fost reprezentată de mișcările populare, spontane. Difuzarea pe posturile de radio a deciziei de la Viena a început cam de pe la orele 16⁰⁰. În răstimp de o oră-două, în vreme ce clopotele prinseseră a bate în dungă, în semn de primejdie, în piața centrală a Clujului s-au adunat mii de oameni, clamându-și cu violență protestul împotriva dictatului și hotărârea de a-i rezista. S-au rostit înflăcărâte cuvântări, mulțimea s-a puș în mers pe principalele bulevarde ale orașului, s-a adoptat textul unei telegrame către guvern, în care se spunea: „Ardealul întreg, înfățișat prin miile de fii ai săi, adunați spontan în capitala sa, Cluj, trimite pe această cale celor ce pentru moment dețin destinele țării expresia voinței sale nestrămutate de a respinge cu ultima hotărâre dictatul de la Viena, care vrea să dea Ardealul Ungariei . . .

Nu primim nici o hotărâre care vrea să răsluiască moștenirea sfântă a înaintașilor noștri; ori de unde și de la oricine ar veni ea, noi vom apăra Ardealul cu ultima noastră energie . . .”⁶.

Demonstrațiile de la Cluj s-au reluat a doua zi, 31 august, când li s-a alăturat și populație din împrejurimi. Un protest solemn a fost adoptat într-o ședință extraordinară a marelui colegiu al Universității, iar la prefectură — o adunare de 150 de intelectuali a lansat apelul la mobilizare populară și rezistență armată. Tot de aci a pornit chemarea pentru o adunare națională la Alba Iulia, care însă va fi anulată de autorități.

Străzile Clujului au continuat a fi teatru de furtunoase manifestații și în zilele de 1—2 septembrie⁷.

Deși, strict geografic vorbind, demonstrațiile de la București s-au desfășurat în afara Transilvaniei, ele nu pot fi trecute aci cu vederea,

⁵ După Jürgen Habermas *Strukturwandel der Öffentlichkeit* ed. a 5-a, [Neuwied und Berlin, 1971], p. 123.

⁶ A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, 1972, p. 205.

⁷ Dr. Traian Bunescu, *Lupta poporului român împotriva dictatului fascist de la Viena (august 1940)*, București, 1971, p. 133 și urm.

fiind expresii ale unității românești de simțire. Ele au început la statuia lui Mihai Viteazul, locul de mult consacrat al mișcărilor populare din capitală. De aci, au pornit către legațiile maghiară, germană și italiană, stârnind rapoarte alarmate ale acestora către ministerele de externe respective.

Teatrele și cinematografele și-au suspendat reprezentațiile, iar între 1—7 septembrie s-a decretat doliu național⁸.

Demonstrațiile au cuprins toate localitățile mai importante ale țării, în primul rând ale Transilvaniei. La Arad ele au fost precedate de o adunare în sala de festivități a teologiei ortodoxe, încheiată cu adoptarea unei moțiuni care cerea apărarea cu orice sacrificiu a unirii de la 1 decembrie 1918 și lupta pentru refacerea unității neamului, ciuntite prin actul arbitrar de la Viena⁹.

La Brașov, în ziua de 1 septembrie, sentimentele manifestanților adunați în piața centrală au fost traduse într-o sentință fără apel: „În sufletele românești nu va fi liniște și împăcare, până când Ardealul nostru nu va fi iarăși întregit, unind pe toți frații!”¹⁰.

Manifestații s-au mai desfășurat la Oradea, Timișoara, Sibiu, și în orașe mai mici cum au fost: Baia Mare, Șimleul Silvaniei, Bistrița, Cugir, Orăștie, Sebeș, Alba Iulia, Turda, Sighișoara, și chiar prin numeroase localități rurale, îndeosebi în cele mai apropiate de centre urbane.

Proteste scrise s-au dat publicității de către multe asociații, unele permanente, altele constituite ad-hoc. Presa relatează cu zi scenele sfâșietoare ale retragerii armatei și ale exodului miilor de refugiați, în coloane ce se scurgeau într-o încrâncenată tăcere peste dealul Feleacului, comparat mereu cu un drum al calvarului, cu o Golgotă pe care era silit să o urce, purtându-și povara, un popor crucificat.

Dar dincolo de descrierea evenimentelor, senzorii cercetării istorice înregistrează, în acele zile de august — septembrie, câteva fenomene cu semnificații profunde în devenirea națională.

Caracterul spontan și unitar al mișcărilor de protest a fost, evident, riposta la o brutal instaurată situație de criză. Faptul că dintr-o gamă de posibilități diverse de manifestare, riposta a întrunit fără abatere aceste trăsături, denotă că națiunea română, la două decenii după desăvârșirea unității sale politice, atinsese un grad definitiv de conștiință, de maturitate și omogenitate sufletească. Ea afirma refuzul politicii capitulare de către vârfuri politice și spirit combativ întru apărarea integrității patriei și a demnității naționale.

Un fapt neșemat de istoriografia evenimentelor, posibil neacceptat de ea, dar care a impresionat pe cei ce le-au trăit și au reflectat nemijlocit asupra lor, a fost sudura spirituală totală pe care șocul dictatului de la Viena a realizat-o în interiorul națiunii române.

Se va obiecta că ea era fapt împlinit din deceniile luptei pentru unitate națională în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea,

⁸ Bunescu, *op. cit.*, p. 137—138.

⁹ A. Simion, *op. cit.*, p. 206.

¹⁰ *Ibidem.*

din timpul războiului pentru reîntregire și mai ales din apoteoticul an 1918.

Cu toate acestea, istoricul obiectiv nu poate să nu observe că în deceniile imediat următoare Marii Uniri au persistat unele dificultăți de acomodare, diferențe de mentalitate, fricțiuni și răutăți proferate reciproc, o oarecare reminiscență de egoism provincial.

Reacția declanșată de dictatul de la Viena a trecut de la receptarea retoricii abstracte a istoriei la confruntarea directă cu o zguduitoare dramă umană, cu milioane de personaje victimizate sub privirea consternată a întregii națiuni. Istoria nu mai era discurs eroic, ci pumnal înfipt în fiecare inimă. Era o situație-limită, comportând sentimentul posibilității unei iminente prăbușiri politice și morale. Ea impunea, ca soluție, o focalizare, o reconversie instinctivă a tuturor energiilor în jurul idealului național.

E ceea ce s-a petrecut atunci, am spune aproape pe neștiute, sub forma unei noi calități a coeziunii sufletului românesc. Un sentiment discret, dar nestăvilit, de generozitate, de înrajutorare, a cuprins poporul, de la un capăt la altul al pământului său. Cei dezrădăcinați vremelnice au simțit efectiv că fiecare colț al patriei, cu oamenii săi, le este cămin.

De-atunci au dispărut din limbajul curent apelativele ironice, ușor peiorative, de la provincie la provincie. Amalgamarea de populație, provocată de refugiul din ținuturile pierdute, dureroasă cum a fost, sau poate tocmai de aceea, a condus la efectul unei apropieri sufletești impresionante.

Deși, evident, nu aparține fenomenului de opinie publică, socotim că în anumite circumstanțe producția literară poate fi invocată ca tangentă la acesta. Literatura a transfigurat întotdeauna, dacă nu chiar a exprimat deschis, stări de spirit ce nu erau doar ale creatorului individual, ci ale ambianței socio-mentale ale epocii sale.

La cumpăna de început a veacului nostru, Ardealul înstrăinat produsese o literatură mesianică, a durerii și speranței, ce-și aflase expresia cea mai elocventă în poezia lui Goga.

Momentul 1940 a generat și el o atare creație. Nota ei a fost, poate, mai puțin energică decât a lui Goga, — mai elegiacă, cultivând o inspirație parcă și mai frustă din poezia populară, din bocet și baladă.

Se tânguia un poet, dintre mulți:

Curgeau pe drumuri armele române,
Uitând, pe semne, orice jurământ.
Ca după mort ieșeau femei bătrâne:
Ardealul a pus fața la pământ...¹¹

Nici această creație n-a lipsit însă de a da cuvânt, în versuri al căror ecou astăzi e stins, dar făcând atunci să vibreze profund credința în regenerarea ființei neamului, a unității sale, — aceluși sentiment al comunității pe care am presupus că în mare măsură l-a deșteptat tra-

¹¹ Emil Giurgiuca, *Dincolo de pădure*, București, 1943, p. 10.

gedia anului nostru teribil. Încheiem cu memorarea mesajului dintr-un asemenea vers, mai grăitor pentru stările de opinii decât orice discurs ori manifest politic al vremii:

„Destinul tău și pe al nostru îl cuprinde,
Cu-aceeași izbăvire, sau cu-aceeași pierzanie.
Încă o mie de ani, Transilvanie,
Nu te putem uita, nu te putem vinde! . . .”¹²

Prof. univ. Dr. CAMIL MUREȘANU
Membru corespondent al Academiei Române

¹² N. I. Herescu, în „Dacia”, București, I (1941), nr. 5. 15 VI. 1941.